

BYGDELISTA – «KJERRINGA MOT STRØMMEN» I NORSK LOKALPOLITIKK

| Mona Strand

De såkalte «bygdelistene» er fremdeles til stede i lokalvalgene, til tross for at de i faglitteraturen gjerne omtales som et førmoderne fenomen, som hører historien til. Utviklingen i lokalpolitikken har først og fremst vært preget av at de politiske partiene har fått økende fotfeste. Denne prosessen, som omtales som «politiseringen av lokalpolitikken», har ført til at man har fått stadig flere partier å velge mellom, selv i små kommuner. Rokkan (1966) anså bygdelistene som uttrykk for det rent lokale og for konflikten mellom sentrum og periferi. Etter hvert som de landsomfattende politiske partiene dominerte det lokale styre, var dette også et resultat av at en ny konfliktstruktur dominerte i politikken. Konflikter knyttet til arbeidsmarked og varemarked var uavhengig av geografi. Dermed var antakelsen at bygdelistene ville bli irrelevante og gradvis forsvinne.

Den lange utviklingslinjen i lokalpolitikken viser riktig nok at partiernes dekningsgrad stadig øker. Men samtidig har bygdelistene med ujevne mellomrom et visst oppsving. Både ved at slike lister stiller til valg i et økende antall kommuner og ved at de tildels har oppnådd stor oppslutning ved enkelte av valgene. I flere kommuner har bygdelistene også innehatt ordførervervet. Etter valget i 2007 var tallet 23 kommuner med bygdelisteordførere. Dette innebærer at det i perioden 2007-2011 var flere ordførere fra ulike lokale lister enn det var fra Kristelig Folkeparti, Fremskrittspartiet, SV eller Venstre (Bergh og Bjørklund 2009:148). Oppslutningen om de lokale listene indikerer ikke at det har skjedd en reversering av politiseringen, men det er likevel interessant å diskutere

hva slags fenomen de lokale listene representerer. Selv om bygdelistene på landsbasis utgjør et relativt marginalt fenomen, kan det være av interesse å gå litt nærmere inn på hvilken rolle listene spiller i dagens lokalpolitikk og hva slags type engasjement de fanger opp. Kanskje kan listene også fortelle oss noe relevant om de politiske partienes funksjon og utfordringer?

Bygdelista – ikke bare et bygdefenomen

Samleposten «Lokale lister» i valgstatistikken favner over et mangfold av politisk engasjement. I dagligtalen og i media omtales listene gjerne som «bygdelister». Begrepet har for så vidt den fordel at de fleste skjønner hva som menes med det. Men i faglig sammenheng er det utilfredsstillende og upresist. Oppfatningen av de lokale listene som «grendelister» og som uttrykk for interne geografiske stridigheter i kommunen, er ikke riktig. Aars og Ringkjøb (2005) skiller mellom tre typer lokale lister: Lister som representerer hele kommunen, lister som dekker deler av kommunen og enkeltsakslistene eller aksjonslistene. Utviklingen etter 1975 har vist at tyngdepunktet av de lokale listene representerer hele kommunen (Aars og Ringkjøb 2005:175). Flere større byer har hatt innslag av lokale lister i flere år, som for eksempel «Drammen byliste» og «Folkets Stemme» i Fredrikstad. I Hamar har den såkalte «By- og bygdelista» innehatt ordførervervet i tre sammenhengende valgperioder. Flere av listene har med representanter fra hele kommunen, og flere har også et helhetlig program for utviklingen av kommunenes ulike tjenester.

Et annet forhold å ta i betraktning er at benevnelser som starter med «bygde-» kan gi noen bestemte assosiasjoner i retning bygdeoriginal, bygdetulling og bygdestrid. *Aftenposten* beskrev de lokale listene i en artikkel foran kommunestyrevalget i 1999 med blant annet følgende overskrift: «Bygdekrangel-Norge går til valg» (*Aftenposten* 6. august 1999). Underforstått: De såkalte bygdelistene representerer en «mindreverdige» form for politisk aktivitet og utgjør en tumleplass for lokale kverulanter, de er gjerne knyttet til sentrum-periferikonflikter når det gjelder lokaliseringdebatter i kommunen, og de kan også være en arena for kandidater som ikke nådde opp i partienes nominasjoner. Selv om det skulle finnes eksempler som passer til slike beskrivelser, så er dette likevel ikke det representative bildet av dagens lokale lister.

Statistisk Sentralbyrå har utarbeidet detaljerte framstillinger over «ikke rene partilister» fra og med kommunestyre- og fylkestingsvalget i 1975. Begrepene «Lokale lister», «Felleslister» og «Andre lister» defineres slik:

Lokale lister (LL) omfatter lister som henvender seg til deler av kommunen, og lister med et generelt navn. Dessuten er oppgavene for flertallsvalget i Modalen tatt med her. Felleslister (FL) mellom to eller flere registrerte partier er gruppert som felleslister. Gruppen Andre lister (AL) omfatter vesentlig lister med et registrert politisk parti og en uregistrert gruppe, samt lister som stilte i flere kommuner eller med navn som viser et politisk syn (Statistisk Sentralbyrå 1996:11).

I det følgende brukes begrepet «lokale lister». Disse står samlet sett for et temmelig variert knippe av politiske alternativer som først og fremst har det til felles at de ikke er knyttet til noe bestemt politisk parti. Bortsett fra dette viser de stor variasjon i listenavn og hovedsaker. De har kommet og gått, med ulik begrunnelse og variert levetid, men som fenomen har de aldri vært helt borte. Og stikk i strid med rådende teori har vi til tider opplevd et oppsving av lokale lister lenge etter at de politiske partiene har overtatt hovedrollen i lokalpolitikken. For hvert valg har velgerne ofte flere alternativer å stemme på, selv i små kommuner. Lokale lister har også hatt en bemerkelsesverdig vekst i mange europeiske land (Reiser og Holtmann 2008:7). De utgjør en relativt liten, men likevel interessant del av lokalpolitikken, som det kan være verdt å studere nærmere og sette inn i en større sammenheng. Kanskje er det heller slik at disse listene spiller en rolle som «sikkerhetsventil» i lokaldemokratiet, en viktig alternativ arena for politisk innflytelse ved siden av de politiske partiene?

Jens Arup Seip (1997) omtaler de norske politiske partiene som «en sent utviklet gren av organisasjonssamfunnet» og mener at dannelsen av politiske partier skjedde svært sent i Norge. Partiene ble dannet med utgangspunkt i striden om innføring av parlamentarismen på slutten av 1800-tallet. Enda lenger tid tok det før partiene dominerte i det lokale styre. Rokkan (1966) omtaler som tidligere nevnt denne prosessen som «politiseringsen av lokalpolitikken» og som fjerde og siste fase i prosessen mot utvikling av massedemokratiet:

Fase 1: Innføringen av alminnelig stemmerett

Retten til å stemme ved valg har først og fremst vært knyttet til kjønn, alder og økonomisk status. De som hadde stemmerett i henhold til Grunnloven av 1814, var kun menn over 25 år: Borgere i byene og selveiende bønder. De økonomiske kravene knyttet til stemmeretten ble gradvis lempet på fram til innføringen av alminnelig stemmerett for menn i 1898 og for kvinner i 1913.

Fase 2: Mobiliseringen av de nye gruppene som hadde fått stemmerett

Utvidelsen av stemmeretten førte i første omgang til at valgdeltakelsen, målt i prosent, totalt sett ble lavere. Det tok tid før de nye gruppene som hadde fått stemmerett, tok den i bruk. Graden av valgdeltakelse hang dermed lenge sammen med sosial status, kjønn og geografi.

Fase 3: Gruppenes aktivisering til direkte deltakelse i det politiske liv

Det at de nye gruppene som har fått stemmerett og etter hvert engasjerer seg direkte i politikken, omtales som «de store mobiliseringsbølger i norsk politikk». Dette gjelder bondebevegelsen, arbeiderbevegelsen og kvinnebevegelsen.

Fase 4: Partienes overtakelse av det lokale styre

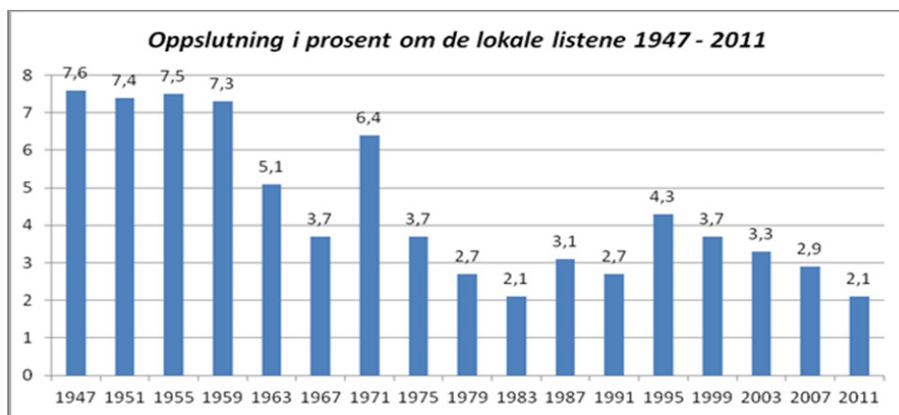
Politiseringen av lokalpolitikken ser ut til å følge den samme utviklingen over hele landet ved at de politiske partiene gradvis fortrenger de lokale listene og overtar det lokale styre. Men farten i denne utviklingen er ulik og avtegner et klart geografisk mønster: De sentrale østlandskommuner var de som raskest ble politisert, mens de perifere primærnæringskommuner kom senest i gang. Dette gjelder spesielt Nord-Norge og Vestlandet (Rokkan 1966:251). Arbeiderpartiet var det parti som ledet an i politiseringsprosessen som særlig skjøt fart etter at forholdstallsvalg ble innført i 1919. I 1937 stilte partiet liste i over nitti prosent av alle herredene og lå dermed langt foran de to neste partiene, Bondepartiet og Venstre. De lokale listene ble ansett som «et overgangsstadium i politiseringsprosessen», som ville forsvinne når de politiske partiene hadde etablert seg i lokalpolitikken (Hjellum 1967:48). De politiske partienes inntreden endrer den lokale politikken, hvilke stridsspørsmål som vektlegges og hva som påvirker den enkeltes stemmegivning.

Samtidig med at lokalpolitikken politiseres, kommer sannsynligvis også de lokale problemer mer i bakgrunnen. Når bare politiske partier stiller liste ved kommunevalgene, vil således partiidentifikasjonen bli en

avgjørende faktor for den enkelte velgers stemmegivning, og de lokale stridsspørsmål vil i mer beskjeden grad spille inn (Ibid:48).

I etterkrigstiden sank antallet lokale lister gradvis samtidig med at partiene stilte lister i stadig flere kommuner. Men ved valget i 1971 fikk de lokale listene en kraftig økning over hele landet. Fram til dette valget, hadde lokale lister historisk sett først og fremst vært et periferifenomen. Økningen ved 1971-valget kom særlig i Oslofjordområdet og Trøndelag (Arstein 1997). Mens de gamle lokale listene i større grad var preget av å være uttrykk for geografiske motsetninger i kommunene, målbar de nye listene nå nye politiske saker: Desentralisering av beslutningsmyndighet, kvinnefrigjøring, og miljø saker (Valen 1972:274). Dette er saker som kan ses som eksempler på såkalt «New Politics» (Inglehart 1975), saker som ikke umiddelbart faller inn under den tradisjonelle høyre-venstre aksene og dermed heller ikke i det etablerte partimønsteret. De gamle partiene avspeilet i stor grad konfliktmønstre fra 1920-tallet (Østerud 1991:246). Det ble derfor behov for alternativer som stod for andre verdier, som for eksempel livskvalitet, miljø og selvrealisering. De lokale listene synes å ivareta noe av dette behovet.

De lokale listene – omfang og mangfold

Kilde: <http://www.ssb.no/histstat/tabeller/25-6.html>

Lokalvalgene etter 1971 førte igjen til en nedgang i antallet lokale lister, men ikke ned til samme nivå som tidligere. Og andelen av befolkningen som hadde anledning til å stemme på lokale lister, hadde økt. Så på mange måter utgjør 1971-valget et tidsskille eller et forvarsel om hva som skulle komme ved senere valg. Fra 1990-tallet fikk vi en ny økning i

antallet lokale lister og i oppslutningen om disse. Nå ble de lokale listene omtalt som «enkeltsakslistene» eller «protestlister». Listene var annerledes enn de tradisjonelle listene som i større grad var å anse som en protest mot et system, mot de rikspolitiske partienes dominerende stilling i lokalpolitikken (Bjørklund 1999:124).

De lokale listene er interessante av flere årsaker. For det første så er de her ennå. Det skulle de jo ifølge teorier om politisk utvikling ikke være, fordi de er definert som førmoderne fenomener som ville miste sin eksistensberettigelse når partiene etter hvert erobret den lokalpolitiske arenaen. For det andre, er det interessant å se på hvilke interesser listene målbærer. Hva kan det fortelle oss om de politiske partienes evne til å ta opp i seg nye strømninger?

De politiske partiene står tross alt sterkt i det lokale styre og stiller lister i stadig flere kommuner. Rundt halvparten av norske velgere oppgir at de har en tilknytning til et bestemt parti, selv om denne andelen har sunket over tid (se mellom andre Aardal 1999). Variasjonen i styrken i partiidentifikasjon er forklart med framveksten av utdanningssamfunnet, som skulle erstatte velgernes tidligere nærmest affektive tilknytning til de politiske partiene med en mer kognitiv tilknytning. Dette støttes derimot ikke av empirien som viser at de personene med sterkest grad av partiidentifikasjon er unge velgere med høy utdanning (se blant annet Listhaug (1989) og Berglund (1999)). Politiske omstendigheter har sterkere forklaringskraft enn sosiale endringer (Aardal 1999). Spørsmålet om Norges tilknytning til EU er eksempel på nasjonale stridsspørsmål som går på tvers av partilinjene, og som kan føre til store bevegelser i velgerskaren. Slike stridsspørsmål kan man også finne i lokalpolitikken. Dette innebærer at når de etablerte partiene ikke evner å fange opp engasjementet i lokale saker, så kan velgerne lete etter alternative løsninger.

- Jobbe aktivt for standpunktet sitt innen partiet
- Bryte med partiet, eventuelt melde seg inn i et annet parti
- Engasjere seg i alternative kanaler (aksjoner, underskriftskampanjer)
- Engasjement gjennom lokale lister
- Passivitet

Motivasjon for valget av deltakelse i lokale lister

Hvorfor velger politisk interesserte mennesker å engasjere seg gjennom lokale lister når det finnes flere etablerte politiske partier å velge mellom? Dette var utgangspunktet for en undersøkelse av listedeltakere i to utvalgte kommuner foran lokalvalget i 1999 (Strand 2000). Både i Hamar og Stor-Elvdal hadde lokale lister fått en bemerkelsesverdig stor oppslutning ved flere valg. Formålet med undersøkelsen var å utdype hva slags motivasjon som lå bak valget av lokale lister som lokalpolitisk arena siden det i begge kommuner var flere andre etablerte partier å velge mellom. Var listene uttrykk for grendestrider og dermed eksempler på den «gammeldagse» bygdelista, var de protestlister i forbindelse med enkeltsaker eller representerte de noe helt annet, som valganalysene ikke hadde fanget opp?

Hamar og Stor-Elvdal er kommuner som er interessante i vår sammenheng av flere grunner. Kommunene er ulike i forhold til sentralitet og befolkningsstørrelse. Hamar er Hedmarks største by, og kommunen er fylkets nest største, med 28 662 innbyggere pr 1. januar 2011 (SSBs nettsider). Hamar ligger i den raskest voksende delen av fylket. Stor-Elvdal er en distriktskommune, stor i geografisk utstrekning, men liten – og minkende – i folketall, med 2 665 innbyggere pr 1. januar 2011 (ibid). Men begge kommunene ble tidlig politisert, og lokale lister har ikke vært til stede i lokalpolitikken i hele etterkrigstiden. Arbeiderpartiet har hatt en dominerende stilling i mange år. I begge kommuner ble det etablert lokale lister på 90-tallet. Disse fikk sterk oppslutning fra og med første valg. I begge kommuner har de lokale listene også innehatt ordførervervet i flere perioder.

Intervjumaterialet peker på tre hovedårsaker til engasjementet i listene i de to kommunene: Ulike enkeltsaker, oppfatningen av den rådende lokale politiske kulturen og synet på partienes rolle i lokalpolitikken. Uttalelser fra ordførerne fra de to kommunene kan illustrere poenget. Da de ble spurt om årsaken til de lokale listenes oppslutning, svarte de slik:

Det er basert på tre årsaker: For det første så var det kommunesammenslåingen mellom Hamar og Vang. Det var på en måte en lærebok i demokrati for Vangssokningene. Det var jo en folkeavstemning, riktignok rådgivende, den endte jo med bortimot 96 % nei. Likevel så ble storkommunen gjennomført. Det andre var det stadig større gapet mellom den politiske beslutningsmyndighet i Hamar, og befolkningen, som da

toppet seg i den såkalte Trafikk-aksjonen, eller Levende By-aksjonen, som egentlig var en politisk revolusjon i Hamar, for å bruke det uttrykket. Det tredje var vel en generell oppfatning i begge kommuner om at det trengtes nye koster, og at de etablerte partiene ikke ivaretok de endringene, eller målbar en del syn som etter hvert hadde vokst fram i begge kommunene (Einar Buste-rud, By-og bygdelista, Hamar).

Sigmund Vestad fra «Bygdelista Stor-Elvdal i mitt hjerte» nevner føl-gende saker som bakgrunn for opprettelsen av en lokal liste:

[...] grunnen til at jeg engasjerte meg, var bl.a. at jeg ble valgt til leder for Kirkens Fellesråd, og det var en evig kamp om budsjetter og muligheter: Og dette der, ja, det gikk så langt som at jeg ble faktisk støvnet for en arbeidsrettssak, fordi jeg ikke hadde lønns-midler til kirketjenerne, og det var fellesrådets leders jobb å sørge for det. Og når da kommunestyret ikke bevilget det, så ble det jo et paradoks. Så det var vel egentlig sånn det begynte [...]

Spørsmål: Så det var en konflikt med kommunen?

Ja, det var liksom det som startet det hele, men du kan si det at også vi i Stor-Elvdal hadde fått nok av ... at vi syntes det var på tide å få brutt hegemoniet litegrann. For her som så mange andre steder, så var det mange titalls år sammenhengende med Arbei-derpartistyre, og ikke bare det, det var et flertallsstyre, slik at det var jo en to-tre i representantskapet som hadde snakket sammen på en fisketur, og så var det det som var gjeldende lov (Sigmund Vestad, Bygdelista Stor-Elvdal i mitt hjerte).

De samme poengene ble i stor grad fulgt opp av de andre intervjuperson-ene (Strand 2000), og kan utdypes i følgende hovedpunkter:

1. Enkelt saker

Engasjement i enkelt saker er en viktig motivasjonsfaktor for politisk aktivitet, og det er den nest viktigste årsaken til at noen velger å melde seg inn i et politisk parti (Ringkjøp og Offerdal 1998). Intervjuperson-ene fra både Hamar og Stor-Elvdal nevnte en eller flere enkelt saker som vesentlig for sitt valg av den lokale lista som arena for engasjement. Sak-ene kunne variere, blant annet etter hvilket tidspunkt den enkelte hadde blitt med. Eksempel på saker som ble nevnt av kandidatene, var kom-munesammenslåingen mellom Hamar og Vang. Motstanden i Vang var meget stor, 94,93 % stemte nei ved folkeavstemningen i 1990 (*Hamar*

Arbeiderblad 23.04.90). Andre saker som ble nevnt, var bevaring av gammel bebyggelse i byen og motstand mot hovedveisystem og ny sentrumsplan hvor man fra miljøvernhold var redd for at Mjøsa ville blitt totalt avsperrert. Dette var saker hvor de lokale opposisjonspartiene ikke hadde vært lydhøre nok, eller klare nok, til å framstå som naturlige alternativer til det partiet som satt i posisjon.

I Stor-Elvdal var flere personer knyttet til kirken i Stor-Elvdal med på å etablere «Bygdelista Stor-Elvdal i mitt hjerte» etter en lokal strid om ressurser til kirken. En annen sak som ble nevnt som viktig av flere listekandidater, var strid om lokalisering av barnehagen. Her gikk kommunestyrets flertall imot foreldrenes ønsker.

I begge kommunene var bygging av nytt rådhus en sak som skapte stort lokalt engasjement. I Hamar ble det flertall for bygging av rådhus, mens By-og bygdelista gikk sterkt imot. I Stor-Elvdal endte saken med flertall mot bygging av nytt rådhus, og man valgte i stedet å pusse opp det eksisterende rådhuset.

2. Den lokale politiske og administrative kulturen

Selv om de fleste snakket om enkeltsaker som utløsende for sitt engasjement, var de minst like opptatt av den lokale politiske og administrative kulturen. De beskrev et lokalt fåmannsvelde, bestående av ordfører eller varaordfører og rådmannen. Langvarig ettpartistyre hadde fratatt den lokale politikken all energi og dynamikk. Man oppfattet at viktige beslutninger ble fattet i lukkede fora, av en stadig snevrere krets av beslutningstakere. Kommunestyremøtene følte meningsløse fordi beslutningene i realiteten var fattet på forhånd. Viktig informasjon fra virksomhetsområdene ble «silt» gjennom administrasjonen og pyntet på før politikerne fikk presentert den, i en slik grad at det tidvis ble opplevd som sensur. Kritikken mot det partiet som hadde sittet lenge i posisjon, var sterk. Men også opposisjonspartiene fikk kritiske kommentarer. De ble omtalt som tafatte og likeglade og uten evne til å framstå som et reelt alternativ til Arbeiderpartiet. Det var en utbredt misnøye blant mange velgere i de to kommunene, uten at de andre partiene klarte å profitere på det.

3. Partienes rolle i lokalpolitikken

De fleste mente at partiene ikke lenger var relevante i lokalpolitikken. De nasjonale partiene representerte en konfliktstruktur som fremdeles hadde betydning, men som ikke alltid var like framtrædende lokalt. Det

var i det hele tatt vanskelig å «oversette» partienes ideologier og konfliktmønster til lokale forhold. Skillelinjene gikk ikke først og fremst mellom partiene, siden lokale saker ga opphav til andre konflikter enn hva partiene på riksplan representerte. Om det å bygge et nytt rådhus var «sosialistisk» eller «borgelig», var ikke helt enkelt å avgjøre. De fleste hadde likevel en klar oppfatning av på hvilken side de hørte til i politikken, og de ga også uttrykk for til dels sterk partiidentifikasjon, men dette gjaldt først og fremst på riksplan. En av intervjupersonene påpekte også at det å engasjere seg i en lokal liste opplevdes som et mindre brudd med det partiet en egentlig tilhørte enn det å gå over til et annet parti. Slik kunne en beholde sin egentlige partitilhørighet, samtidig som man engasjerte seg gjennom en alternativ liste.

Hva ble alternativet?

Kritikken mot dem som hadde sittet lenge ved roret i de to kommunene, var sterk. «Fåmannsvelde» og «maktarroganse» var karakteristikk som ble brukt. Dette handlet ikke bare om uenighet i enkeltsaker, men også om måten politikken ble drevet på. Hva var så alternativet til dette, hva ønsket de selv å stå for?

1. Vektlegging av andre saker

Enkeltsaker var utløsende for engasjementet for de fleste. Flere av disse sakene handler om miljø, i vid forstand. De handlet også om økonomiske prioriteringer, som for eksempel motstand mot bygging av nytt rådhus.

2. Bygge en annerledes politisk kultur – dugnadsinnstilling

Listekandidatene ønsket å fornye og endre den lokale politiske kulturen. De ga på mange måter uttrykk for en idealistisk oppfatning av hvordan politikk skulle drives, gjennom bred deltakelse, diskusjoner, mulighet for å bli hørt for berørte parter, mer åpenhet og raushet. Partipisk var de sterkt imot, representantene måtte få stemme etter egen overbevisning. Lokalpolitikere måtte bli mer lydhøre, og det var viktig at man fikk inn informasjon fra ulike kilder og ikke bare gjennom rådmannen. Blant annet burde kommunestyremøtene kunne legges rundt i bygda, og ikke bare på rådhuset. I sum kan vi kalle dette en slags «dugnadsinnstilling» til politikk, hvor de lokale utfordringene var i sentrum og der målet var å komme fram til de beste løsningene, uten å skjule til partiskiller

som stort sett følte som skinnuenighet. Noen nevnte da også at møtene i hovedutvalgene var en politisk arena som fungerte mye bedre enn kommunestyremøtene. Her var det reelle diskusjoner hvor det var mulig å være enige på tvers av partigrenser, i motsetning til kommunestyremøtene hvor det var forhåndsbestemte oppfatninger og der partipisken rådde. Dette gjaldt særlig i Arbeiderpartiet.

3. Fornyelse av lokalpolitikken gjennom vektlegging av det genuint lokale

Listekandidatene hadde klare politiske sympatier med bestemte partier, men opplevde at partiene ikke var relevante på det lokale plan. Intervjupersonene hadde svært ulik politisk bakgrunn, fra ytterste høyre til ytterste venstre. Grunnlaget for at de kunne delta på samme liste, var at man delte syn på de helt lokale sakene og prioriteringene. Dette er gjerne saker som ikke passer inn i den nasjonale konfliktstrukturen som en gang dannet grunnlag for partiene. Stridsspørsmål på lokalplan kan iblant følge helt andre konfliktlinjer. De vektla i stor grad også det lokale folkelige engasjementet, hvor velforeninger og interesseorganisasjoner var minst like viktige som de politiske partiene. Lokale saker og lokale organisasjoner der samarbeid mot det felles beste var formålet.

Lokale lister – partiskiller vs. samarbeid?

Hva slags fenomen er de lokale listene? Ut fra det mangfoldet som finnes av slike lister, skal man være forsiktig med å trekke altfor bastante konklusjoner etter å ha studert kun to kommuner. Og i samleposten «lokale lister» i valgstatistikken finnes sikkert fremdeles både enkelt-sakslista, protestlista og den tradisjonelle bygdelista. Men materialet fra intervjuene viser også at det blant disse listekandidatene finnes et politisk engasjement som peker i litt andre retninger. Dette gjelder både de konkrete sakene hvor man ønsket andre løsninger og måten man ønsket å jobbe på politisk. I disse to kommunene kan man i alle fall konkludere med at disse listene har vært en utfordring for de lokale partiene, både i kraft av sin størrelse, og ikke minst det forhold at de har innehatt ordførerposisjonen i flere perioder. På nettsidene til By- og bygdelista (BBL) i Hamar foran valget i 2011, kan en lese følgende uttalelse fra ordfører kandidat Christel Meyer: «Alvorlig talt, i Hamar må samarbeid være viktigere enn partipolitikk!» En av kommunestyre-representantene uttaler videre: «BBL stiller til valg i 2011 for å bringe

interessene og holdningene til miljøbevegelsen, velforeninger, interesseorganisasjoner og samfunnsinteresserte mennesker inn i kommunestyresalen.» Holdningen til politiske partier som unødvendige eller irrelevante, vektleggingen av miljøsaker og det lokale engasjementet står fremdeles i sentrum, selv om de konkrete enkeltsakene som en gang utløste dannelsen av listene, ikke lenger er like aktuelle. Flere lokale lister har programerklæringer som forteller om en utpreget pragmatisk holdning til lokal politikk, hvor samarbeid for «felles interesser» betones framfor partiskiller. Drammen Byliste presenterer seg for eksempel på følgende måte:

Vi ser viktigheten av å bygge broer og finne gode løsninger flere kan enes om fremfor å la partipolitisk ideologi styre hvordan vi stemmer ved viktige saker som angår drammenserne. Vi velger å lytte til innbyggerne og ta dem på alvor. Vi setter pris på at politikere i andre partier stadig oftere viser til viktige saker som har vært initiert av Bylista. Dette viser at Bylista har en viktig rolle i Drammenspolitikken.

De politiske partiene misliker de lokale listene. De oppleves som endimensjonale med hensyn til politiske programmer, og er vanskelig å plassere i det politiske landskapet. Lokale lister kan også utfordre tradisjonelle samarbeidskonstellasjoner og gjøre lokalpolitikken mer uforutsigbar og ugjenkjennelig. Partipolitikkerne fremhever gjerne fordelene med å tilhøre en organisasjon som er representert på ulike politiske nivåer og som kan være brubygger og kontaktskaper innover i det politiske systemet. Dette er en ressurs som de lokale listene ikke har i samme grad. Listekandidatene mente derimot at dette var en fordel for dem, siden de ikke var avhengige av at akkurat deres parti satt ved makten, på fylkesplanet og/eller på riksplan. De opplevde heller ikke noe problem med å få politiske kontakter og hjelp innover i systemet. Som «partiløse» lister opplevde de seg som mindre kontroversielle for sentrale politikere.

Selv om man ikke skal overvurdere oppsvinget om de lokale listene, så er det også interessant at dette har kommet i en periode hvor de politiske partiene har slitt. Nedgangen i medlemstall, tilbakegangen i partiidentifikasjon og problemer med å fylle valglistene med villige kandidater, har vært trukket fram som eksempler på at partiene har problemer. Mens om lag 15 prosent av den voksne befolkningen oppgav at de var medlem av et politisk parti i 1980, er dette tallet sunket til om lag 6

prosent i 2007. Det vil si at andelen partimedlemmer er halvert i løpet av de siste tretti årene (*Aftenposten* 07.01.09)

Faresignal for partiene?

Det kan være nærliggende å tolke tall og trender vedrørende valgdeltakelse, partimedlemskap, partiidentifikasjon og kandidatflukt som tegn på at det lokale demokratiet befinner seg i, eller nær ved, en krisetilstand. Men går en disse utviklingstendensene nærmere etter i sømmene, så er ikke krisetolkningen den rette. Velgerne er opptatt av lokalpolitikk, de ser det lokale demokratiet som en viktig verdi og opplever at man har muligheter for å påvirke politikken (Rose 1996). Og selv om utskiftingen av kommunestyremedlemmene er stor ved hvert valg, så oppgir de fleste at hovedårsaken er at politikk tar for mye tid, ikke avmaktsfølelse eller mangel på innflytelse. Siden det jevnt over er ca 15-18 % av befolkningen som oppgir at de er villige til å ta på seg lokalpolitiske verv, så klarer stort sett partiene å få fylt opp listene likevel. Det betyr likevel ikke at alt er såre vel, sett fra partienes side. Om lag en firedel av dem som kunne tenke seg å ta på seg verv, ønsker ikke å være medlem i noe politisk parti (Ringkjøb 1996). For denne gruppen, er lokale lister et aktuelt alternativ.

Oppsvinget for de lokale listene har kommet i perioder hvor nye saker og prioriteringer har dominert også på nasjonalt nivå. Økningen i antall og oppslutning om de lokale listene kom ved valgene i 1971 og 1995. Det kan være interessant å knytte dette til det politiske klimaet i for- og etterkant av debattene om norsk medlemskap i EF/EU og stille spørsmål om det er en sammenheng med oppslutningen om lokale lister og nasjonale bevegelser i velgerskaren. EF/EU-spørsmålet fører tradisjonelt til store bevegelser blant velgerne, og er av de sakene som i størst grad skaper rystelser i det politiske landskapet. Dette fordi spørsmålet om medlemskap i EF/EU legger seg på tvers av de dominerende politiske skillelinjene (Berglund 1999:150). Denne saken tærer på partiidentifikasjonen, og særlig var dette tilfelle i forbindelse med avstemningen i 1994. Det kan tenkes at denne saken bringer nye saker inn i politikken og nye personer til politisk aktivitet, langs konfliktlinjer og hovedprioriteringer som ikke helt passer inn i det etablerte partisystemet. I så fall ville det være nærliggende å tenke seg at dette kan være personer som i større grad enn andre kan tenkes å velge en alternativ arena for politisk aktivitet og engasjere seg i en lokal liste i stedet for et politisk parti.

Hvis vi «oversetter» dette til lokalpolitikken, kan en tenke seg følgende sammenheng: Hvis de etablerte politiske partiene ikke evner å framstå som aktuelle alternativer i enkeltsaker som engasjerer velgerne sterkt, vil sjansene for at velgerne bryter med sine etablerte partipreferanser øke. Slike enkeltsaker fungerer som utløsende faktor for et underliggende syn på de politiske partiene som irrelevante i lokalpolitikken og kan føre til at en del velger å engasjere seg gjennom lokale lister i stedet for politiske partier.

Ved valget i 1971 ble framgangen for de lokale listene forklart med at en ny type lister hadde vokst fram. Disse listene var annerledes enn de tradisjonelle bygdelistene og betonte nye saker i politikken – saker som handlet om likestilling mellom kjønnene og om desentralisering av beslutningsmyndighet kan knyttes til begrepet «ny politikk» som hen-spiller på endrede verdiprioriteringer i det post-industrielle samfunn. Den tradisjonelle høyre-venstreaksen handler om økonomisk vekst og fordeling av materielle verdier. «New right» og «new left» handler om framveksten av nye verdier og saker som ikke først og fremst vektlegger det økonomiske aspektet og som skjærer på tvers av de tradisjonelle partiskillene (Bjørklund 1999). Hva som er «ny politikk», vil variere, og miljøvern og innvandring er i dag av de viktigste politikkområdene under dette begrepet. Eksemplene fra Hamar og Stor-Elvdal handler mye om at de eksisterende partiene ikke klarte å framstå som relevante, fordi ulike miljøsaker skapte stort lokalt engasjement. Oppfattelsen av en maktarrogant posisjon og tafatt opposisjon førte til at engasjementet ble kanalisert utenom partiene og inn i et nytt alternativ. Dette handlet både om politiske saker og om politisk kultur.

Ny politikk-begrepet knyttes også til endrede deltakelsesformer. Listekandidatenes syn på det de omtalte som en gammeldags partikultur, kan ses i lys av dette. De vektla flat organisasjonsstruktur, bred del-takelse og stor individuell frihet.

Ja, du ser jo alle disse flotte alliansene som oppstår. Vi har redusert utfyllingen på Høiensalodden. Vi har bevart Skappelsgate 2; Rolf Jacobsens hus, vi har bevart trehusbebyggelsen i Grønnegate. Altså, jeg kunne fortsette sånn. Sak etter sak etter sak. Som har med miljø og kultur å gjøre, allianser inn i alle partier har løst disse sakene. Hadde disse sakene kommet opp på 60- eller 70-tallet, så hadde det blitt utfylling, det hadde blitt firefeltsveier, det hadde blitt rivinger. Det blir det ikke lenger (Informant, Hamar).

Konklusjon

Materialet fra intervjuene med listekandidatene i Hamar og Stor-Elvdal viste at de varierte noe i forhold til hvilke enkeltsaker de vektla og i styrken i kritikken mot den lokale politiske og administrative kulturen. Men hovedinntrykket fra intervjuene var at enkeltsakene fungerte som en slags katalysator for det å gå utenom partiene når en skulle engasjere seg i lokalpolitikken. De partiene som var til stede i de to kommunene, hadde ikke evnet å fange opp misnøyen blant store deler av velgerne både når det gjaldt vedtak i konkrete saker og måten politikken ble drevet på. Listekandidatene ga uttrykk for et generelt ønske om «noe nytt»:

Så her vil jeg si «ingen nevnt, ingen glemt». Lokalpolitikken trengte en fornyelse, den trengte nytt liv. Og det var det en del som så. Og med den kommunesammenslåinga, trafikkaksjonen og en del andre ting, så var på en måte øyeblikket der.

Oppslutningen om de lokale listene gikk igjen noe ned etter oppsvinget på nittitallet. Men de spiller fremdeles en viktig rolle i lokalpolitikken, ikke først og fremst som målbærer av geografiske interesser, men som en viktig alternativ arena når de etablerte partiene ikke er flinke nok til å ta opp i seg nye saker, strømninger, og engasjerte mennesker. De lokale listene fortjener oppmerksomhet, ikke først og fremst på grunn av sin samlede oppslutning, men som sin rolle som arena for fornyelse og vitalisering av lokalpolitikken. Derfor bør vi også skifte synet på fenomenet lokale lister fra «førmoderne» til «moderne», som uttrykk for nye krav både til politikken innhold og form.

Litteratur

- Aardal, B. (1999). *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-forlaget.
- Aars, J. og Ringkjøb, H.-E. (2005). Party Politicisation Reversed? Non-partisan Alternatives in Norwegian Local Politics. *Scandinavian Political Studies*, 28: 161-181.
- Aftenposten* (1999). «Bygdekrangel-Norge går til valg. Rått parti». 6. august.
- Arstein, T. (1997). *Gøy på landet? Bygdelister i norsk lokalpolitikk 1945 - 1995*. Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen. Hovedfagsoppgave.
- Berglund, F. (1999). Har partiene mistet grepet på velgerne? i Aardal, Bernt: *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-forlaget.

- Bergh, J. og Bjørklund, T. (2009). Lokalvalg og riksmål: forskjeller og likheter, i Saglie, Jo (red) (2009). *Det nære demokratiet. Lokalvalg og lokal deltakelse*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Bjørklund, T. (1999). *Et lokalvalg i perspektiv*. Oslo: Tano Aschehoug.
- By- og bygdelistas valgprogram for 1999. <http://www.byogbygdelista.no/> lest 05.09.11.
- Bygdelista Stor-Elvdal i mitt hjerte's valgprogrammer for kommunevalgene 1995 og 1999.
- Drammen byliste. <http://www.drammenbyliste.com/> lest 05.09.11.
- Hamar Arbeiderblad* (1990). Nesten ingen ja-stemmer. 23. april.
- Heidar, K. og Saglie, J. (1991). *Partimedlemsundersøkelsen 1991. Om gjennomføringen av en utvalgsundersøkelse med medlemmer av norske politiske partier*. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Hjellum, T. (1967). *Partiene i lokalpolitikken*. Oslo: Gyldendal.
- Inglehart, R. (1975). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Style Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Listhaug, O. (1989). Gamle og nye modeller i valforskning: Eit oversyn. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 30:339-360.
- Reiser, M. og Holtmann, E. (Eds.) (2008). *Farewell to the Party Model? Independent Local Lists in East and West European Countries*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
- Ringkjøb, H.-E. (1996). *Rekruttering til lokalpolitikken. Ei undersøkelse av partia sitt rekrutterings- og nominasjonsarbeid i fire norske kommuner*. Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen. Hovedoppgave.
- Ringkjøb, H.-E. og Offerdal, A. (1998). *Partimedlemsundersøkelsen i Telemark 1997*. Sluttrapport. Bergen: Institutt for administrasjon og organisasjonskunnskap/SEFOS, Universitetet i Bergen.
- Ringkjøb, H.-E. og Aars, J. (1999). *Party Politicisation Reversed? The Potential Localisation of Local Politics in Norway*. Bergen: University of Bergen: Paper prepared for The Fourth European Summer School in Local Government Studies in Uppsala August 9th to 18th 1999.
- Rokkan, S. (1966). Electoral Mobilization, Party Competition, and National Integration, i LaPalombara, J. and Weiner, R. (red.). *Political Parties and Political Development*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Rose, L. og Skare, A. (1996). *Lokalt folkestyre i klemme?* Oslo: Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo. Forskningsnotat 01/96.
- Seip, J. A. (1997). *Utsikt over Norges historie*. Oslo: Gyldendal.
- Statistisk sentralbyrås nettsider*: <http://www.ssb.no/folkemengde/arkiv/tab-2011-02-24-06.html>, lest 17.10.11.
- Statistisk sentralbyrås nettsider*: <http://www.ssb.no/histstat/tabeller/25-6.html>, lest 17.10.11.

- Strand, M. (2000). *Engasjement i lokale lister: Protestatferd eller ønske om lokalpolitisk fornyelse? En studie av deltakere på lokale lister i to Hedmarkskommuner*. Hovedoppgave i statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Valen, H. og Rokkan, S. (1964). *Local Politicization and Party Commitment*. Paper for special session on progress in Electoral Research, Sixth World Congress, International Political Science Association, Geneve 1964, s. 6 (Sitert i Hjellum, T. (1967). *Partiene i lokalpolitikken*. Oslo: Gyldendal.
- Valen, H. (1972). Norway: Local Elections in the Shadow of the Common Market. *Scandinavian Political Studies*, Yearbook 7:272-282.
- Østerud, Ø. (1991). *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

